

Motion till riksdagen 2025/26:321

av **Ida Gabrielsson m.fl. (V)**

Konsumenternas ställning på de finansiella marknaderna

Innehållsförteckning

Förslag till riksdagsbeslut.....	2
1 Inledning.....	3
2 Bolån.....	3
3 Årliga kostnadssammanställningar.....	5
4 Paketerbjudanden	6
5 Kontanthantering	6
6 Prissignalering	7
7 Högfrekvens- och robohandel	7
8 Avgifterna till insättningsgarantin.....	8
9 Samarbeten och tillgången till infrastruktur	9
10 Föreningars tillgång till banktjänster.....	9

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med förslag till riksdagen som innebär att SBAB:s avkastningskrav sänks från 10 till 5 procent, utöver statsobligationsräntan, och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma till riksdagen med förslag om att införa en finsk modell för bostadslån i Sverige och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma till riksdagen med förslag till krav på bankerna om årliga kostnadssammanställningar och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillsätta en utredning i syfte att utreda för- och nackdelar med ett förbud mot produktpaketering samt lämna förslag på hur transparensen kan öka på bankmarknaden och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma till riksdagen med förslag om att livsmedel, apoteksvaror och offentligrättsliga avgifter ska kunna betalas kontant och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma till riksdagen med förslag som tvingar bankerna att, antingen genom avtal med Loomis eller genom upprättande av en verksamhet som motsvarar Loomis verksamhet, upprätthålla kontanternas funktion och erbjuda insättning av sedlar för konsumenter och dagskassor och tjänster för växelkassa för företag och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma till riksdagen med lag- och regeländringar och även stöd till uppstart av nya sparbanker och tillkännager detta för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillsätta en utredning som utreder frågan om att förbjuda prissignalering på bankmarknaden, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillsätta en utredning för att se över regleringen av algoritm- och högfrekvenshandeln på de finansiella marknaderna och tillkännager detta för regeringen.
10. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillsätta en utredning i syfte att utreda hur avgifterna till insättningsgarantin på ett bättre sätt kan avspeglare värdet på den försäkring som staten tillhandahåller och tillkännager detta för regeringen.
11. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillsätta en utredning med uppdrag att analysera hur de många samarbetena inom banksektorn påverkar konkurrensen, hur alla företag ska kunna ges tillträde till infrastrukturen på de finansiella marknaderna på lika villkor och hur ett ökat statligt ägande av finansiell infrastruktur kan främja konkurrensen på de finansiella marknaderna och tillkännager detta för regeringen.

12. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillsätta en utredning för att se över och med konkreta förslag underlätta situationen för civilsamhällets behov av grundläggande banktjänster och tillkännager detta för regeringen.

1 Inledning

Finansiella beslut kan få stora konsekvenser för en individ eller familj. Detta är en av anledningarna till att riksdagen har beslutat att det ska finnas ett starkt konsumentskydd på det finansiella området.¹ Produkterna och tjänsterna på det finansiella området är emellertid ofta komplexa och svårbegripliga. Konsumenterna befinner sig därtill i ett påtagligt informations- och kunskapsunderläge i förhållande till finansiella aktörer och försäljare. Det finns också en samhällstrend där vi går från kollektiva lösningar till individuella val på det finansiella området. I Sverige ska individen ta ställning till hur premiepensionen ska placeras, och en liknande utveckling gäller för många tjänstepensioner. Svenskar har generellt sett dåliga kunskaper om olika finansmarknadsfrågor, även om vi i internationella jämförelser kommer väl ut.² Konsumentverket har tidigare mätt svenska konsumenters erfarenheter på olika marknader. Bank- och finanstjänster placerar sig årligen bland de områden som upplevs som mest problematiska.³ Konsumenterna tycker att det är svårt att jämföra olika produkter och att det är svårt att få tillgång till oberoende information. Förtroendet för aktörerna på det finansiella området är lågt, där rörliga ersättningar baserade på interna försäljningsmål skapar intressekonflikter. De råd som kunderna får står ofta i strid med deras intressen. Sammantaget finns det starka argument för ett starkt konsumentskydd på det finansiella området.

2 Bolån

Bankerna har gjort rekordvinster de senaste åren. Bankernas höga vinster har både strukturella och mer tillfälliga förklaringar. På Riksbankens åtstramande penningpolitik följde kraftigt höjda bolån. Mellan januari 2022 och januari 2024 steg den genomsnittliga 3-månadersräntan med 227 procent. Bankerna har emellertid inte varit lika snabba på att höja räntan på människors transaktionskonton. Detta fick bankernas inlåningsmarginaler att explodera, se figur 1 nedan.

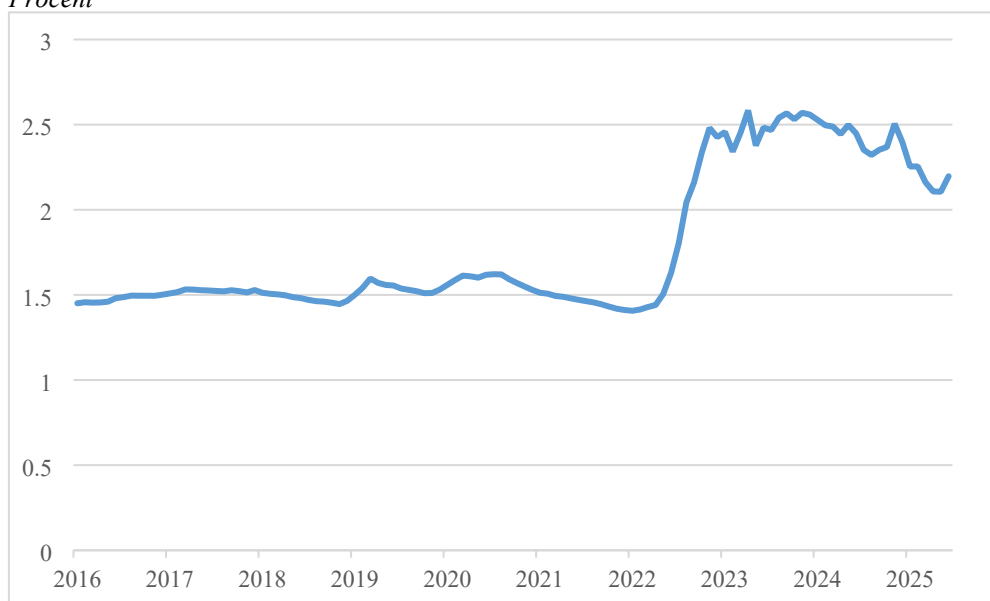
¹ De nuvarande målen för det finansiella systemet beslutades efter förslag i budgetpropositionen för 2016 (prop. 2015/16:1, utgiftsområde 2).

² Finansinspektionen (2020), "Konsumentskyddsrapport 2020".

³ Konsumentverket, Konsumentrapporten åren 2016–2018.

Figur 1 Bankernas inlåningsmarginal*, 2016–2025 (t.o.m. juni)

Procent

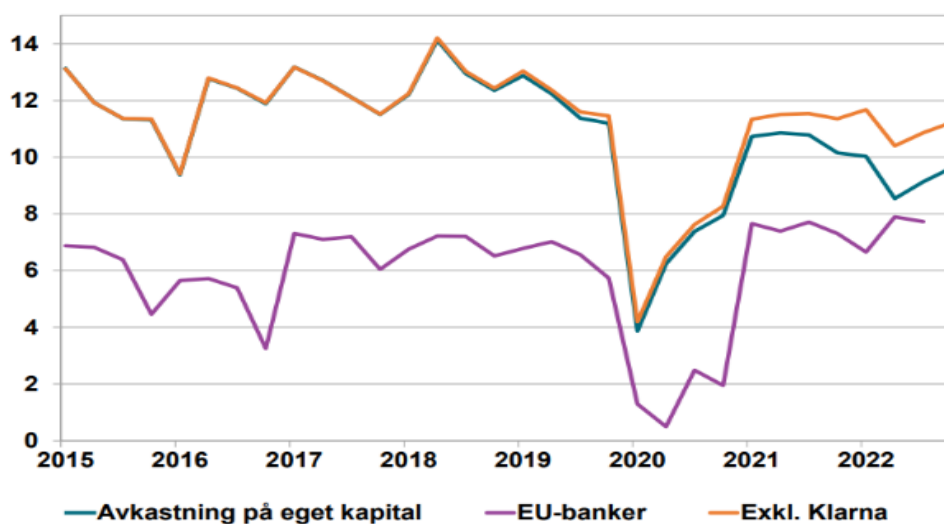

Källa: SCB.

*Här definierad som skillnaden mellan den genomsnittliga 3-månaders bolåneräntan och den genomsnittliga inlåningsräntan (alla konton).

Den främsta anledningen till att de lyckats med detta är den bristande konkurrensen på bankmarknaden. Den svenska bankmarknaden är ett oligopol som domineras av de fyra storbankerna. Detta har resulterat i att de svenska bankerna under lång tid har tjänat mer än sina europeiska motsvarigheter, se figur 2 nedan som jämför avkastningen på eget kapital mellan svenska banker och banker i övriga EU.

Figur 2 Avkastning på eget kapital EU-banker jämfört med svenska banker

Källa: FI och Europeiska bankmyndigheten (EBA).

Anm. Kvoterna avser viktade genomsnitt. Glidande medelvärde avser medelvärde de fyra senaste kvartalen.

För att komma till rätta med detta föreslår Vänsterpartiet att vi bör använda statens bank (SBAB) för att sätta press på de övriga bankerna. Vänsterpartiet föreslår att SBAB:s

avkastningskrav sänks från tio till fem procent, utöver statsobligationsräntan. Det är samma nivå som gällde fram till 2013.

Regeringen bör återkomma med förslag till riksdagen som innebär att SBAB:s avkastningskrav sänks från tio till fem procent, utöver statsobligationsräntan. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Vi inser dock att det kan ta tid innan detta förslag får full effekt. Så länge det inte finns ett regelverk på plats som skapar en mer pressad konkurrens på bankmarknaden anser Vänsterpartiet att bankernas övervinster ska beskattas. I likhet med vad som införts i flera europeiska länder föreslår Vänsterpartiet därför att en tillfällig bankskatt införs. Förslaget innebär att en skatt på 50 procent av bankernas övervinster införs under perioden 2026–2028, som kan förlängas om den bristande konkurrensen kvarstår.

En bidragande orsak till att de svenska bankerna har kunnat pressa upp sina bolånemarginaler är den svaga sits som de svenska bolånekunderna har gentemot banken vid en förhandling om bolåneräntan. Kunderna vet t.ex. i allmänhet inte hur stora bankens upplåningskostnader för bolånen är, vilket gör det svårt för kunden att värdera bankens erbjudanden i en förhandling.

I Finland däremot sätts bostadsräntorna ofta som ett påslag på internbankräntan i euroområdet, Euribor. Det blir då tydligt för kunden hur stort påslag banken gör, vilket gör det lättare för kunden att jämföra och värdera bankens erbjudande. Vänsterpartiet föreslår att ett liknande system införs i Sverige. Bankerna ska vara skyldiga att presentera den s.k. Stiborräntan, som är den svenska internbankräntan. Denna ska sedan utgöra basen för den fortsatta förhandlingen mellan kund och bank om bostadsräntan. Bankerna ska sedan vara skyldiga att redovisa påslaget på Stiborräntan uttryckt både i procentenheter och i kronor.

Regeringen bör återkomma till riksdagen med förslag om att införa en finsk modell för bostadslån i Sverige. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

3 Årliga kostnadssammanställningar

För konsumenterna på den finansiella tjänstemarknaden är det svårt att få en överblick över kostnaderna för olika typer av finansiella tjänster. Som nämnts ovan är produkt-paketering och rabatter inslag som försvårar prisjämförelser. Svårigheterna att jämföra olika priser minskar rörligheten på bankmarknaden, vilket i sin tur försämrar konkurrensen. Mot denna bakgrund föreslår Vänsterpartiet att krav ställs på bankerna att ta fram en årlig kostnadssammanställning som informerar kunderna om hur mycket de har betalat i avgifter till bankerna. En sådan sammanställning ska också innefatta en översikt av de räntor som kunden betalat och mottagit under året.

Regeringen bör återkomma till riksdagen med förslag till krav på bankerna om årliga kostnadssammanställningar i enlighet med vad som anförs ovan. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4 Paketerbjudanden

Att kunderna på en marknad ska kunna jämföra olika produkter mot varandra är centralt för en väl fungerande marknad. Detta förutsätter att produkterna och deras priser är tydliga. På bankmarknaden finns det i detta avseende betydande brister. Mycket av problemen hänger ihop med att bankerna har olika paketerbjudanden, där t.ex. rabatten på bolåneräntan är beroende av hur stora engagemang kunden i övrigt har med banken.

En utredning bör få i uppdrag att utreda för- och nackdelar med ett förbud mot produktpaketering samt lämna förslag på hur transparensen kan öka på bankmarknaden. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

5 Kontanthantering

Vänsterpartiet har länge drivit frågan om tillgång till grundläggande kontanttjänster. Hösten 2019 lade den dåvarande regeringen fram propositionen Skyldighet för kreditinstitut att tillhandahålla kontanttjänster (prop. 2019/20:23). Förslagen i propositionen implementerades 2021. Den nya lagen kräver att institut eller filialer som tillhandahåller betalkonton med grundläggande funktioner till konsumenter ska tillhandahålla platser för kontantuttag och att institut eller filialer som tillhandahåller betalkonton till företag ska tillhandahålla platser för dagskasseinsättningar – en nödvändig reglering då allt fler banker helt hade upphört med kontanthantering eller infört restriktioner för hur man får ta ut och sätta in sina pengar på banken.

Den nya lagen stärker tillgången till kontanter. Detta är bra, men minst lika viktigt är att stärka möjligheterna att använda kontanter. Detta då det finns grupper som har svårt att endast använda digitala betalningsmedel. Kontantutredningen (Fi2024/00069) har studerat frågan om tillgången till kontanttjänster. Utredningen föreslår att det ska fastställas i lag genom tillägg i lagen om betaltjänster att livsmedel, apoteksvaror och offentligt rättsliga avgifter ska kunna betalas kontant. Utredningen ser att det vilar ett stort samhällsansvar på försäljare av livsnödvändiga varor och på betalningsmottagare som erbjuder offentligt rättsliga tjänster. Att som invånare i Sverige kunna betala för de allra viktigaste varorna och tjänsterna, såsom mat, medicin och avgifter från myndigheter eller den som agerar myndighet, ska vara en självklarhet för alla som bor i landet oavsett vilka betalningsmedel som används. Vänsterpartiet delar denna bild.

Regeringen bör återkomma till riksdagen med förslag om att livsmedel, apoteksvaror och offentligt rättsliga avgifter ska kunna betalas kontant. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Som nämndes ovan innebär lagen från 2021 en skyldighet för banker och institut som tillhandahåller betalkonton till företag att tillhandahålla platser för dagskasseinsättningar. Samtliga banker som omfattas av kravet har valt att uppfylla lagkraven genom uppdrag till det gemensamägda bolaget Bankomat AB. Men Kontantutredningen konstaterar dock att deras tekniska lösning för insättning i praktiken inte kan användas för dagskasseinsättning. Istället använder i princip samtliga betalningsmottagare med behov av insättning av dagskassa i dag det oreglerade bolaget Loomis tjänster. Samtidigt bygger dagens reglering på att bankerna tar ansvar för att erbjuda kontanttjänster, ett ansvar de delvis har misslyckats med.

Regeringen bör därför återkomma till riksdagen med förslag som tvingar bankerna att antingen genom avtal med Loomis, eller genom upprättande av en verksamhet som

motsvarar Loomis verksamhet, upprätthålla kontanternas funktion och erbjuda insättning av sedlar för konsumenter och dagskassor och tjänster för växelkassa för företag. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

En levande landsbygd förutsätter att det finns bankkontor över hela landet. Vänsterpartiet menar att de lokala sparbankerna har en central roll att fylla för att garantera tillgången till bankkontor. Det gäller inte minst för företagare och utvecklingen av nya företag. Vänsterpartiet vill stärka de lokala sparbankernas möjligheter att konkurrera med storbankerna och bidra till utvecklingen av landsbygden.

Regeringen bör återkomma till riksdagen med lag- och regeländringar och även stöd till uppstart av nya sparbanker. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

6 Prissignalering

Konkurrenslagen innehåller bestämmelser som förbjuder samarbete mellan företag som begränsar konkurrensen. Bestämmelserna gäller såväl regelrätta avtal som lösare former av samarbeten och överenskommelser som inte har kommit till uttryck i skriftliga avtal. Även beslut och rekommendationer av branschorganisationer kan omfattas. Det kan emellertid också finnas samordning mellan företag av mer subtil karaktär som begränsar konkurrensen men som inte omfattas av bestämmelserna i konkurrenslagen. Ett sådant exempel är när ett företag går ut offentligt och talar om hur de tänker sig sin prissättning den närmaste perioden. Detta förekommer ibland på de finansiella marknaderna, inte minst i fråga om bolån. På detta område hör man ofta att företrädare för bankerna gör uttalanden i stil med att "Riksbankens räntesänkning kommer inte att föranleda några förändringar av räntorna på våra bolån". Sådana uttalanden innebär att de andra bankerna vet hur den prissignaliserande banken kommer att agera och kan anpassa sin marknadsstrategi därefter. Bolånemarknaden är för övrigt en marknad som "lämpar sig" för den typen av prissignalering. Det är en marknad som domineras av ett fåtal stora aktörer och där kundstocken är förhållandevis trögrörlig p.g.a. direkta och indirekta byteskostnader.

Regeringen bör därför tillsätta en utredning som utreder frågan om att förbjuda prissignalering på bankmarknaden. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

7 Höfrekvens- och robohandel

Den senaste tiden har problemen med s.k. höfrekvenshandel debatterats. Utöver en allmän digitalisering har handeln på världens börser under de senaste 15–20 åren blivit alltmer algoritmstyrd. Med detta avses handel där order genereras av ett elektroniskt system utifrån förutbestämda instruktioner och parametrar. Höfrekvenshandeln kan ses som en underkategori till den algoritmstyrda handeln och är en extrem form av kortsiktig handel. Finansinspektionen genomförde 2011 en studie av den högfrekventa och algoritmiska handeln på den svenska aktiemarknaden.⁴ Studien baserades bl.a. på

⁴ Finansinspektionen (2012), "Kartläggning av höfrekvens- och algoritmhandel".

enkätundersökningar om branschens syn på högfrekvenshandeln. Undersökningen omfattade 25 företag, varav 24 svarade. Av undersökningen framgick att oron för marknadsmissbruk var stor bland de tillfrågade företagen. Hela 22 bolag ansåg att det förekom osunda handelsmönster relaterade till algoritm- och högfrekvenshandel. De handlar bl.a. om att via orderläggning försöka manipulera prisbilden i ett instrument genom t.ex. en kombination av köp- och säljordrar, att skicka mängder med order till en marknadsplats i syfte att sakta ned andra aktörers handelssystem eller dölja den egna strategin, att genom en aggressiv orderläggning starta eller förstärka en trend för att skapa ett tillfälle att vända positionen, att dra tillbaka ordrar i sista sekunden och att på olika sätt försöka ”lägga sig före” andra ordrar på marknaden.⁵ Dessa strategier gör att många småsparare riskerar att komma i kläm. Det har nu gått fjorton år sedan Finansinspektionens kartläggning och problemen med algoritm- och högfrekvenshandeln har knappast minskat sedan dess.

Regeringen bör tillsätta en utredning för att se över regleringen av algoritm- och högfrekvenshandeln på de finansiella marknaderna. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och tillkännage för regeringen.

8 Avgifterna till insättningsgarantin

Insättningsgarantin är ett konsumentskydd för sparande på konto. Den innebär att staten garanterar insättningar i banker, kreditmarknadsföretag och värdepappersbolag som har Finansinspektionens tillstånd att ta emot kunders pengar på konto. Det betyder att man som kund får ersättning av staten om ett institut går i konkurs eller när Finansinspektionen beslutar att insättningsgarantin ska träda in. Insättningsgarantin kan sägas ha två syften. Det första är det som nämns ovan, dvs. att det fungerar som ett konsumentskydd för spararna. Det andra är att insättningsgarantin minskar risken för att många tar ut sina pengar samtidigt, en s.k. bankrusning (bank-run). Riskerna för bankruns har bland annat sin grund i dagens banksystem och monetära system som kallas för fractional-reserve banking, som förenklat innebär att bankernas utlåning är mångdubbelt större än det egna kapitalet. Detta innebär att om många kunder tar ut sina pengar samtidigt kan en bank snabbt bli insolvent och riskera att gå i konkurs och där kunderna förlorar sina insättningar. Insättningsgarantin är en försäkring som staten tillhandahåller och kan ses som ett sätt att stabilisera ett i grunden bräckligt monetärt och finansiellt system. För dessa försäkringar betalar bankerna avgifter till Riksgälden, som är den myndighet som administrerar systemet. Bankernas avgifter ska minst uppgå till 0,1 procent av de totala garanterade insättningarna. De totala avgifterna för 2024 var cirka 2,4 miljarder kronor.⁶ Dessa avgifter ska ställas i relation till att exempelvis de fyra storbankerna tillsammans gjorde en vinst på över 100 miljarder kronor förra året. Insättningsgarantin är en förutsättning för bankernas mycket lukrativa affärsmodeller med lågt eget kapital i förhållande till utlåningen. Mot den bakgrunden framstår avgifterna för insättningsgarantin som provocerande låga.

⁵ Ibid.

⁶ <https://www.riksgalden.se/sv/var-verksamhet/insattningsgarantin-och-investerarskyddet/for-anslutna-banker-och-institut/avgifter-till-insattningsgarantin/>.

Regeringen bör tillsätta en utredning i syfte att utreda hur avgifterna till insättningsgarantin på ett bättre sätt kan avspegla värdet på den försäkring som staten tillhandahåller. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

9 Samarbeten och tillgången till infrastruktur

Centralt för en väl fungerande marknad är att nya företag har möjligheter att etablera sig och expandera. På de flesta marknader finns det olika typer av inträdesbarriärer. Tillgång till infrastruktur av olika slag är exempel på inträdesbarriärer. För konkurrensen är det centralt att företagen ges tillträde till infrastrukturen på lika villkor. På bankmarknaden finns det många samarbeten kring främst olika betalningsförmedlingstjänster, t.ex. Swish, Bankgirocentralen och Dataclearingen. Internationella kortsamarbeten som Mastercard och Visa är andra exempel. Inom ramen för Bankomat AB samarbetar bankerna kring bankomater och hanteringen av depåer (kontantlager).

De många samarbetena på bankmarknaden innebär att företrädare för bankerna träffas ofta, har många kontaktytor med konkurrerande företag och utbyter information. Konkurrensverket har pekat på att de många samarbetena ökar risken för kartellliknande utfall på marknaden. På detta område skulle också staten kunna spela en positiv roll. Genom ägande av finansiell infrastruktur skulle staten kunna erbjuda tillträde på lika och konkurrensneutrala villkor.

En utredning bör tillsättas för att utreda hur de många samarbetena inom banksektorn påverkar konkurrensen och hur alla företag ska kunna ges tillträde till infrastrukturen på de finansiella marknaderna på lika villkor. Utredningen bör också lämna förslag på hur ett ökat statligt ägande av finansiell infrastruktur kan främja konkurrensen på de finansiella marknaderna. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

10 Föreningars tillgång till banktjänster

Ideella föreningar spelar en viktig roll i ett levande demokratiskt samhällsliv. Föreningar kan dock skilja sig åt väldigt mycket, i storlek och syfte, och i hur stadgarna är utformade. I kontakten med banksystemet kan detta innebära problem som, av många enskilda uppgifter att döma, har vuxit på senare tid. Detta torde hänga nära samman med en strikt kommersiell logik. För bankerna – särskilt de stora, dominerande koncernerna – är det inte särskilt lukrativt att hitta lösningar för små ideella föreningar. För föreningslivet kan detta i sin tur innebära svåra, ibland oöverstigliga problem att bedriva vanlig föreningsverksamhet. Här finns också regionalpolitiska aspekter, då ideella föreningar kan spela stor roll lokalt för en levande gles- och landsbygd. Vänsterpartiet menar att bankväsendet är en del av en fungerande samhällelig infrastruktur och som sådant bör underlätta snarare än försvåra för ett levande föreningsliv.

Det finns ett samhällsintresse i att se över och med konkreta förslag underlätta situationen för civilsamhällets behov av grundläggande banktjänster. En utredning med detta syfte bör tillsättas. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Ida Gabrielsson (V)

Andrea Andersson Tay (V)

Samuel Gonzalez Westling (V)

Ilona Szatmári Waldau (V)

Kajsa Fredholm (V)

Birger Lahti (V)

Malin Östh (V)